

QAZ TARİFLƏRİNDƏ ƏDALƏTSİZ BƏRABƏRLİK

Azərbaycanda əhalinin qazla təminatının 97 faizə çatması ilə əksəriyyət üçün bərabər şərait yaradılsa da, qiymət siyasətində ədalət təmin edilməyib. Məhz buna görə yüz minlərlə insan qazdan isinmək üçün ehtiyac duyduğu qədər istifadə edə bilmir.

- Səbuhi Şəldiyev
- Xəqani İmanov
- Niyazi ələsgərov

2024

GİRİŞ

Azərbaycan təbii qazdan istifadənin əlçatanlığına görə dünyada liderdir. 2024-cü ilə olan məlumata əsasən Azərbaycanda qazlaşma səviyyəsi 97 faizə çatır.¹ Hazırda ən ucqar dağ kəndlərindən tutmuş iri şəhərlərdə yeni salınan yaşayış massivlərinə kimi ölkədə əhalinin demək olar ki, mütləq əksəriyyəti təbii qazdan istifadə edə bilir. Azərbaycanın qazpaylayıcı şəbəkəsinin ümumi uzunluğu 73 min kilometrəndən çoxdur və təbii qazdan istifadə edən ev təsərrüfatlarının sayı isə 2 milyon 600 minə yaxındır. Azərbaycanda əhalinin təbii qazdan istifadəsi üçün bərabər şərait yaradılsa da, ədalət təmin edilməyib.

Azərbaycanda təbii qaza qoyulan limitlər bölgələrin iqlim fərqlilikləri nəzərə alınmadan tətbiq edilir.

Azərbaycanın dağ və aran bölgələrində qış mövsümünün fərqli müddətdə və sərtlikdə davam etməsi nəzərə alınmadan hər iki tip bölgəyə eyni qaz limiti tətbiq edilir. Nəticədə sərt iqlim şəraitində yaşayan dağ əhalisi limiti qısa müddətdə keçərək daha bahalı tariflə ödəniş etmək məcburiyyətində qalır. Bu da insanları soyuq qış günlərində ya qaza qənaət etməyə, ya da isinmək üçün başqa yollar axtarmağa vadar edir. Bu isə sosial-iqtisadi bərabərsizliyə səbəb olur.

Hazırda bütün ölkə üzrə illik qaz istehlakının 1200 kubmetrədek olan hissəsi üçün tarif 12 qəpik, 1200-2500 kubmetr üçün 20 qəpik və 2500 kubmetrdən çox olan hissəsi üçün 25 qəpik müəyyən edilib. Ziddiyyət ondadır ki, bu limitlər ölkənin müxtəlif bölgələrinin hündürlük və temperatur fərqlilikləri nəzərə alınmadan, bütün rayonlara eyni formada tətbiq edilir.

Mövcud yanaşma xüsusilə ucqar dağ kəndlərində ciddi problemlərə yol açır. Belə ki, Azərbaycanın dağlıq bölgələrində, məsələn Gədəbəy, Daşkəsən, Qusar, Lerik kimi rayonlarda qış mövsümü uzun müddət davam edir və havalar çox sərt keçir. Dağ kəndlərində yaşayan əhali üçün isinmək əsas ehtiyaclardandır və buna görə daha çox təbii qaza tələbat yaranır. Lakin qaz limitləri soyuq havaların 8-9 ay davam etdiyi dağ bölgələri ilə qışın 5-6 ay keçdiyi aran rayonlarına eyni şəkildə tətbiq edilir. Mövcud limitlər Kürdəmir, Salyan, İmişli, Beyləqan kimi aran rayonlarında yaşayan əhaliyə qış aylarını ən aşağı tariflə başa vurmağa imkan verir, lakin Daşkəsən, Gədəbəy, Qəbələ, Qusar kimi dağ rayonlarda yaşayan insanlar qış aylarında təbii qaza olan ehtiyaclarını ən yüksək tariflə qarşılamağa məcbur olur.

Əsas problem ondan ibarətdir ki, qaz limiti coğrafi fərqlilikləri və bölgələrin konkret ehtiyaclarını nəzərə almır. Dağ rayonlarında yaşayan insanlar, daha tez qaz limitini keçdiyi üçün əlavə ödənişlər etməli olurlar. Bu isə sosial-iqtisadi bərabərsizliyi artırır. Dağ əhalisi əsasən daha kasıb olduğuna görə, bu xərcləri qarşılamaq onlar üçün çətin olur. Nəticədə insanlar təbii qazdan tam istifadə edə bilmir, yanacaq kimi odundan və təzəkdən istifadə etməyə məcbur qalırlar. Bu da həm ekoloji, həm də digər bir sıra problemlərə səbəb olur.

¹ [Report IA: Azər Məmmədov: "Azərbaycan qazlaşma səviyyəsinə görə dünyada birincidir"](#)

Əhalinin təbii qazdan istifadəsinə tətbiq edilən limitlərin yüzminlərlə insanın narazılığına səbəb olduğunu nəzərə alsaq, bu tədqiqat dövlət qurumlarına problemin təsbit edilməsi və dəqiq həllinin tapılmasında töhfə verə bilər.

Məqsədimizə çatmaq üçün bu tədqiqat aşağıdakı tədqiqat suallarını həll edəcək:

1. Limitlərin tətbiqi dağ və aran bölgələrində yaşayan ailələrin təbii qazdan istifadəsinə necə təsir göstərir?
2. Hazırkı tariflər dağ və aran bölgələrində yaşayan ailələrin büdcəsində öz əksini necə tapır?
3. Dağ və aran bölgələrinə eyni tariflərin tətbiq edilməsi dağlıq bölgələrdə sosial-iqtisadi həyata necə təsir edir? Dağ kəndlərinin sürətlə boşalmasında bu amilin təsiri varmı?
4. Ədaləti təmin etmək üçün hansı alternativlər var?

Bu tədqiqat qaz limitlərinin ölkənin müxtəlif iqlimə malik bölgələrində yaşayan insanların sosial-iqtisadi vəziyyətinə və enerji tədarükünə təsirlərini empirik sübutlarla ortaya qoymağı hədəfləyir. Məqsəd dağ və aran bölgələrində tətbiq olunan eyni qaz limitlərinin yaratdığı ədalətsizliyin aradan qaldırılmasına töhfə vermək, mövcud siyasətə dəyişikliklər təklif etməkdir.

Problemə gətirən səbəblər:

Azərbaycanda əhalinin təbii qazdan istifadəsinə limitlərin tətbiq edilməsi barədə ilk dəfə 2016-cı ilin noyabr ayında Tarif Şurası tərəfindən qərar qəbul edilib. Belə ki, təbii qazın pərakəndə satış tarifi əhali üzrə illik istehlak həcmi 1500 kubmetrədək olan istehlakçılar üçün bir kubmetrə görə 10 qəpik, illik istehlak həcmi 1500 kubmetrdən çox olan hissəsi üçün isə 20 qəpik müəyyənləşdirilib.²

Lakin bir ay sonra Tarif Şurası illik istehlak həcmi 1500 kubmetrdən 1700 kubmetrə qaldırılıb.³ Tarif Şurası limitlərin tətbiq edilməsini ölkədə aparılan sosialyönümlü siyasət ilə əlaqələndirib. Belə ki, əhalinin aztəminatlı təbəqəsinin sosial müdafiəsi məqsədilə diferensial tarif yanaşması və optimal qiymətlərin tətbiqinin məqsədəuyğun hesab olunduğunu açıqlayıb. Tarif Şurası 2019-cü ildə əhali üzrə təbii qazın aşağı tariflə illik istehlak həcmi 1700 kubmetrdən 2200 kubmetrədək artırılıb. Qiymət isə 1 kubmetr üçün 10 qəpik müəyyən edilib.⁴

Hazırda qüvvədə olan limitlər və qiymətlər isə Tarif Şurasınının 16 oktyabr 2021-ci il tarixli iclasında qəbul edilib. Qərara əsasən ölkə üzrə hər bir abonentə üç mərhələ üzrə qaz limiti verilir. Belə ki, əhali üçün illik 1200 kubmetrə qədər təbii qazın hər kubmetrinin qiyməti 12 qəpiyə qaldırılıb. 1200 kubmetrdən 2500 kubmetrə qədər olan limitdə hər

² [Azertac İA: Tarif \(qiymət\) Şurasının iclasında tarif tənzimlənməsi ilə bağlı qərarlar qəbul edilib](#)

³ [Azertac İA: Şahin Mustafayev: Tarif Şurası elektrik enerjisi və təbii qazın istifadəsində tətbiq olunan güzəştli limiti artırır](#)

⁴ [Azertac İA: Təbii qaz üzrə artırılmış limit necə tətbiq olunacaq?](#)

kubmetrə görə 20 qəpik, 2500 kubmetrdən çox olan tarifdə isə hər kubmetr üçün 25 qəpik ödənilir.⁵

>1200 m ³	→	1m ³ = 0,12 AZN
1200 m ³ -2500 m ³	→	1m ³ = 0,20 AZN
<2500 m ³	→	1m ³ = 0,25 AZN

Qaz limitlərinin yenilənməsi (sıfırlanması) hər ilin yanvar ayının ilk günləri həyata keçirilir. Bu zaman abonentlərin əvvəlki ildə istifadə etdikləri qaz həcmi nəzərə alınmadan, sıfırdan yeni bir limit tətbiqinə başlanılır. Lakin bəzən limitlərin yenilənməsi bir neçə həftə çəkir. Nəticədə yeni ilə keçilsə də, insanlar "mavi yanacaq"dan istifadəyə görə yüksək limitlərlə ödəniş etməli olur.

2016-cı ildən tətbiq edilən limitli tarif siyasətində ölkənin müxtəlif bölgələrinin hündürlük və temperatur fərqlilikləri nəzərə alınmayıb. Bu siyasət çərçivəsində ölkə üzrə vahid qaz limitləri müəyyən edilib və hər abonentə illik sərfiyyatı üçün eyni hədd tətbiq olunub. Lakin dağ və aran bölgələrinin fərqli iqlim şəraitinə malik olması əhəlinin qaza olan tələbini də dəyişir, dağ rayonlarında uzun və sərt qış şəraiti insanların daha çox isinməyə ehtiyac duymasına gətirib çıxarır. Nəticədə bu bölgələrdə yaşayanlar limiti qışın ilk aylarında keçərək növbəti aylarda daha yüksək tariflərlə ödəniş etməyə məcbur qalır və bu da sosial-iqtisadi bərabərsizliyə səbəb olur.

Tariflər müəyyənləşdirilərkən dağ rayonlarında əhəlinin maddi vəziyyətinin nisbətən aşağı olması da nəzərə alınmayıb. Əhəlinin gəliri yüksək olsaydı, bəlkə də qış aylarında qaz sərfiyyatının artması, limitin keçilməsi onlar üçün o qədər də əhəmiyyət kəsb etməzdi. Lakin vəziyyət tam bunun əksinədir. İnsanlar gəlirləri aşağı olduğu üçün limiti keçildikdən sonra yüksək tariflərlə ödəniş etməkdə çətinlik çəkirlər. Nəticədə, əhəli ya soyuq qış aylarında istilik ehtiyaclarını məhdudlaşdırmağa, ya da alternativ və daha ucuz, lakin ekoloji baxımdan zərərli yanacaq növlərinə (odun və mazut) müraciət etməyə məcbur qalır. Bu isə dağ rayonlarında yaşayan insanlar üçün sosial-iqtisadi bərabərsizliyi daha da dərinləşdirir.

Metodologiya:

Bu tədqiqat suallarına cavab vermək üçün qarışıq metodlardan istifadə ediləcək.

⁵ [Azertac İA: Tarif \(qiymət\) Şurasının növbəti iclası keçirilib](#)

1. Tədqiqatın aparılması üçün aran və dağ rayonlarından olmaqla ümumilikdə 150-yə yaxın ailənin illik qaz sərfiyyatına dair abonent saldoları toplanıb. Müxtəlif ailələrlə görüşlər keçirilib, fərdi müsahibələr götürülüb, telefon danışıqları aparılıb.

Nümunələrin seçilməsi üçün əvvəlcə dağ və aran rayonlarının hər biri klasterlərə bölünüb. Klaster üsulunun seçilməsinin səbəbi resurslardan tədqiqatın başa çatdırılmasına imkan verəcək şəkildə istifadə etməkdən ibarətdir. Çünki ölkənin bütün regionlarından məlumatların toplanması xeyli vaxt və xərc tələb edir.

Dağ rayonları üzrə klasterlər:

- Şimal (Quba, Qusar, Xaçmaz),
- Şimal-Qərb (Qəbələ, Qax, Şəki, Zaqatala),
- Kiçik Qafqaz (Gədəbəy, Daşkəsən, Şəmkir (dağlıq), Göygöl),
- Cənub dağlıq (Lerik, Yardımlı)
- Dağlıq Naxçıvan (Şahbuz, Ordubad, Culfa)

Aran rayonları üzrə klasterlər:

- Bakı (Sumqayıt, Bakı)
- Mərkəzi Aran (Salyan, Şirvan, Sabirabad, Saatlı)
- Cənub Aran (Lənkəran, Biləsuvar)
- Aran Naxçıvan (Naxçıvan şəhəri, Babək, Şərur)
- Qərb Aran (Beyləqan, Ağcabədi, Goranboy)

Daha sonra aran və dağ bölgələri üzrə ayrılıqda təsadüfi olaraq klaster seçib həmin bölgələrdən məlumatların toplanılmasına başlanılıb. Dağ rayonları üzrə Şimal-Qərb klasterində Qəbələ rayonundan 8, Kiçik Qafqaz klasterində Daşkəsən rayonundan 18, Şəmkir (dağ kəndləri) rayonundan 15, Gədəbəy rayonundan isə 21 ailənin illik qaz sərfiyyatı məlumatları toplanıb. (Əlavə 1)

Aran rayonları üzrə Mərkəzi Aran klasterində Salyan rayonundan 22, Şirvan şəhərindən 7, Sabirabad rayonundan 11, İmişli rayonundan 6, Saatlı rayonundan 6, Hacıqabul rayonundan 4, Neftçala rayonundan 3, Qərb Aran klasterində Şəmkir rayonundan 1, Goranboy rayonlarından isə 2 ailənin illik qaz sərfiyyatı məlumatları toplanılıb. (Əlavə 2)

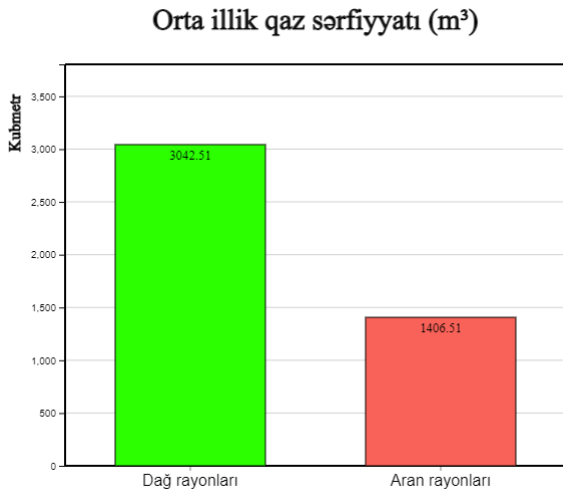
Rayon və kəndlərdən qaz sərfiyyatına dair məlumatları toplanılan ailələr, eləcə də müsahibə götürülən şəxslər sadə ixtiyari nümunə seçmə üsulu ilə müəyyən edilib.

Daha sonra çıxan nəticələr dağ və aran rayonları üzrə ümumiləşdirilib.

2. Milli Hidrometeorologiya Xidmətinə sorğu edilərək ölkə üzrə dağ və aran rayonlarının orta illik temperatur göstəriciləri əldə edilib və həmin göstəricilərlə qaz sərfiyyatlarının müqayisəsi aparılıb. Müqayisə nəticəsində müəyyən edilib ki, qaz sərfiyyatı ilə orta illik temperatur arasında mənfi korrelyasiya mövcuddur. Orta illik temperatur ilə qaz sərfiyyatı arasında mənfi bir əlaqə var, yəni temperatur azaldıqca qaz sərfiyyatı artır.

3. Bölgələrdə regional qaz idarələrinin nümayəndələri ilə görüşlər keçirib. Vətəndaşların mövcud qaz sərfiyyatının onların real ehtiyaclarını nə qədər düzgün əks etdirməsi ətrafında söhbətlər aparılıb, əldə edilən məlumatlar əsasında təhlillər aparılıb. Təhlil zamanı müqayisə metodundan istifadə edilib.
4. Mövzu ilə əlaqədar kütləvi informasiya vasitələrində yayınlanmış materiallar araşdırılıb, ekspertlər və millət vəkillərinin rəyləri təhlil olunub, daha sonra onların bəziləri ilə əlaqə saxlanılaraq problemin həlli istiqamətində təklifləri öyrənilib.
5. Toplanmış məlumatlar ESTAT proqramı vasitəsilə, orta hesab, korrelyasiya analizi, müqayisə metodları ilə təhlil olunub və vizuallaşdırılıb. Dağ və aran bölgələri üzrə orta illik qaz sərfiyyatı, orta illik qaz xərci tapılıb. Ekstrim qiymətlərin ədədi ortanın istifadəsi zamanı düzgün ümumiləşdirmə aparmağa imkan vermədiyini nəzərə alaraq, toplanmış məlumatlar ekstrim qiymətlərdən təmizlənilib daha sonra orta hesab aparılıb.

Problemin təsviri:

Dağ rayonlarında yaşayan əhaldən toplanan məlumatların təhlili onu göstərdi ki, bu rayonlarda orta illik qaz sərfiyyatı 3000 kubmetrdən çoxdur. Eyni göstərici Aran rayonlarında isə 1400 kubmetr civarındadır. Bu da onu göstərir ki, dağ rayonlarında orta illik qaz sərfiyyatı aran bölgələrinə nisbətə iki dəfə yüksəkdir.

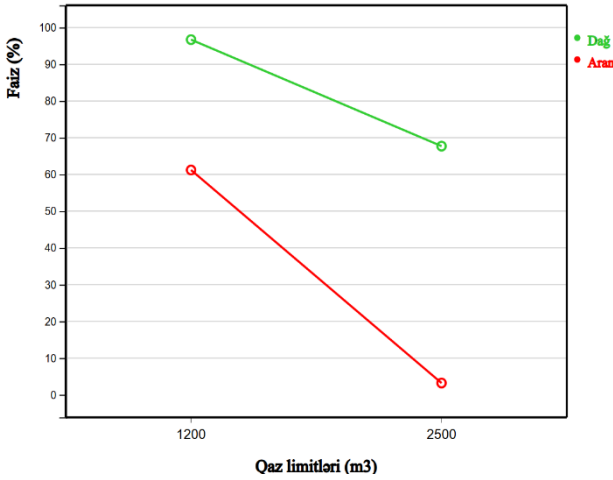
Orta illik qaz xərci göstəricisi üzrə də aran və dağ rayonları arasında kəskin fərq qeydə alınıb. Belə ki, aran rayonlarında yaşayanlar il ərzində qaza təqribən 192 manat ödədiyi

halda, dağlıq rayonlarının sakinləri 519 manat ödəyir. Dağda yaşayanların gəlir imkanlarının aran bölgələrinə nisbətə daha məhdud olduğunu nəzərə alsaq, bu fərq onların ailə büdcəsinə daha ağır yük düşdüyünü göstərir. Eyni zamanda bu rəqəmlər dağ rayonlarında yaşayan əhəlinin qaz limitlərini tez keçməsi səbəbindən daha yüksək tariflərlə üzləşdiyini də ortaya qoyur. Aşağı gəlirli ailələr üçün qaz xərclərinin bu qədər yüksək olması, onların qidalanma, təhsil, səhiyyə və digər zəruri ehtiyaclarına ayırdıqları vəsaiti məhdudlaşdırır, sosial-iqtisadi bərabərsizliyi daha da dərinləşdirir. Bu

da dağ kəndlərinin sürətli boşalmasına və kənd təsərrüfatı kimi əsas iqtisadi fəaliyyətlərin zəifləməsinə səbəb olur.

Limiti keçmə faizləri

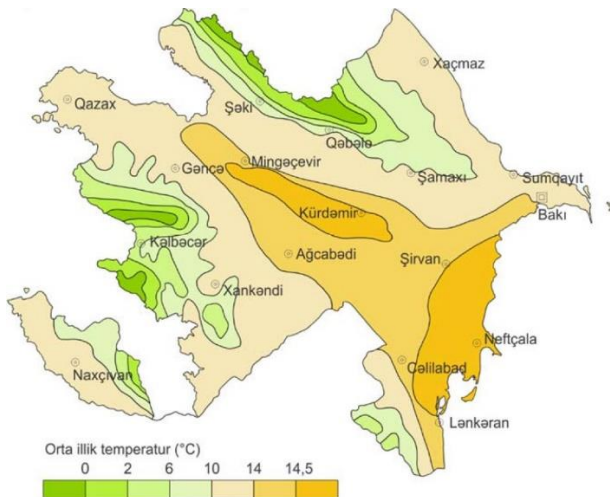

Mövcud qaz tariflərindən daha çox dağ rayonlarında yaşayan əhalinin əziyyət çəkdiyini limiti keçmə faizləri də aydın şəkildə göstərir. Belə ki, dağ rayonlarında 1200 kubmetr limitini əhalinin əksəriyyəti – 96.7 faizi keçir. Daha ciddi göstərici isə 2500 kubmetr limitidir, dağ əhalisinin 67.7 faizi bu limiti də keçərək ən yüksək tariflə ödəniş etmək məcburiyyətində qalır. Buna qarşılıq olaraq, aran regionunda vəziyyət xeyli fərqlidir: 1200 kubmetr limiti keçənlərin sayı 62.2 faiz, 2500 kubmetr limiti keçənlərin sayı isə cəmi 3.2 faiz təşkil edir.

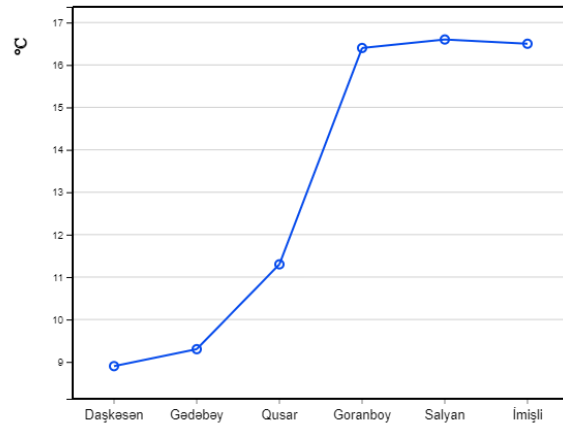
Bu göstəricilər arasında olan kəskin fərq dağ rayonlarında yaşayan əhalinin təbii iqlim şərtləri səbəbindən qaza olan tələbatının daha yüksək olduğunu təsdiqləyir.

Milli Hidrometeorologiya Xidmətindən əldə edilən bəzi dağ və aran rayonlarının orta illik temperatur göstəricilərinə əsasən, qaz sərfiyyatı ilə orta illik temperatur arasında mənfi korrelyasiya mövcuddur: temperatur azaldıqca qaz sərfiyyatı artır.

Orta illik temperatur Daşkəsəndə 8.9°C, Gədəbəydə 9.3°C olduğu halda, Salyanda 16.6°C, Goranboyda isə 16.4°C təşkil edir. Başqa sözlə desək, yüksəklik artdıqca qaz istehlakı da artır. Dağ rayonları dəniz səviyyəsindən daha yüksəkdə yerləşir və yüksəklik artdıqca havanın temperaturu orta hesabla hər 100 metr üçün təxminən 0.6°C azalır. Bu isə daha sərt iqlim və uzunmüddətli qış dövrü yaradır. Dağ rayonlarında yaşayan əhali qış aylarında davamlı istilik təminatına ehtiyac duyur ki, bu da qaz sərfiyyatının artmasına səbəb olur.

Orta illik temperatur

48001460657 Smart Saygacı abonentin														
Soyad, Ad:	Osmanov Azer													
Abonent kodu:	253804300000470													
Hesab nömrəsi:	X00000001440843													
Abonentin Ünvanı:	Qəbələ Qəbələ S.Vurğun BINA 0000 Menzil 0470													
Tarif:	LIMIT500 - Əhali Abonent													
Quraşdırılma tarixi:	2019-02-08													
Sahə nömrəsi:														
Cəribə borc:														
Blokdə:	xeyr													
Home Phone No:														
No	Hesab nömrəsi	Saygacı	Ay	İl	Borc	Ödəniş	Sərfiyyat	Borca görə tutulma	Karta yüklənən məbləğ	Written Off	Suspend	Adjust	Qalıq	Tarif
48	W00000001374629	48001460657	1	2023	0	107	891.7	0	107	0	0	0	0	0
49	W00000001374629	48001460657	2	2023	0	128	763.4	0	128	0	0	0	0	0
50	W00000001374629	48001460657	3	2023	0	69	345	0	69	0	0	0	0	0
51	W00000001374629	48001460657	4	2023	0	35	175	0	35	0	0	0	0	0
52	W00000001374629	48001460657	5	2023	0	15	75	0	15	0	0	0	0	0
53	W00000001374629	48001460657	6	2023	0	26	130	0	26	0	0	0	0	0
54	W00000001374629	48001460657	7	2023	0	8	40	0	8	0	0	0	0	0
55	W00000001374629	48001460657	8	2023	0	15	75	0	15	0	0	0	0	0
56	W00000001374629	48001460657	9	2023	0	20	81	0	20	0	0	0	0	0
57	W00000001374629	48001460657	10	2023	0	15	60	0	15	0	0	0	0	0
58	W00000001374629	48001460657	11	2023	0	65	260	0	65	0	0	0	0	0
59	W00000001374629	48001460657	12	2023	0	130	620	0	130	0	0	0	0	0
60	W00000001374629	48001460657	1	2024	0	85.4	711.6	0	85.4	0	0	0	0	0
61	X00000001440843	48001460657	1	2024	0	39.6	330	0	39.6	0	0	0	0	0
62	X00000001440843	48001460657	2	2024	0	95	538.4	0	95	0	0	0	0	0
63	X00000001440843	48001460657	3	2024	0	104	520	0	104	0	0	0	0	0
64	X00000001440843	48001460657	4	2024	0	25	125	0	25	0	0	0	0	0
65	X00000001440843	48001460657	5	2024	0	10	50	0	10	0	0	0	0	0
66	X00000001440843	48001460657	6	2024	0	25	125	0	25	0	0	0	0	0
cam=1017 cam=5816.1 cam=0 cam=1017														

Qəbələ şəhəri, Səməd Vurğun küçəsində fərdi yaşayış evində yaşayan Osmanovlar ailəsinin illik qaz xərci təqribən 650 manat təşkil edir. Ailədə yeganə işləyən Anar Osmanov qış aylarında təbii qaza olan ehtiyaclarının kəskin şəkildə artdığını bildirir. Onun sözlərinə görə, yaşlı valideynləri və iki körpə övladının sərt qış aylarında xəstələnməməsi üçün daim evin isti saxlanması həyati əhəmiyyət daşıyır. Anar Osmanov qeyd edir ki, qışın ən soyuq aylarında, xüsusən yanvar və fevral aylarında, qaz xərcləri aylıq olaraq 150 manata qədər yüksəlir.

Telefon mağazasında satıcı işləyən Anar üçün bu məbləğ kifayət qədər ağır maliyyə yüküdür. O, bildirir ki, qaz limitlərini elə ilin ilk aylarında keçdiklərindən ilin qalan aylarında daha yüksək tariffə qaz pulu ödəmək məcburiyyətində qalırlar. Osmanovların üzləşdiyi çətinlik qaz limitlərinin coğrafi və iqlim şərtləri nəzərə alınmadan tətbiq edilməsinin nəticələrindən biridir. Qəbələ kimi yüksək relyefə malik rayonlarda sərt iqlim şəraiti təbii qaza olan tələbatı artırır, bu isə ailələrin məhdud gəlirləri ilə qaz xərclərini qarşılamağı çətinləşdirir. Üstəlik bu ailələr qaz limitlərini keçdikdən sonra ən yüksək tariffə (25 qəpik) ödəniş etməyə məcbur qalır, bu da ailə büdcəsinə ciddi təsir göstərir.

Qubanın Qəçrəş kənd sakini Mərhubə İbrahimova deyir ki, onların yaşadığı kənd dağlıq ərazidə yerləşdiyindən soyuqlar tez düşür, aran rayonları isə nisbətən isti olur, qazın qiymətinin hər iki bölgədə eyni olması düzgün deyil. Onun sözlərinə görə yalnız qazdan istifadə etsələr, limitləri tez keçərlər, ona görə də odundan istifadə edirlər.

Mətləb İbrahimov isə odundan istifadənin də sərfəli olmadığını deyir. Belə ki, qış mövsümü ərzində istifadə etdikləri oduna görə təqribən 500 manat ödəyirlər. İşsiz olduğunu, ailəsini sadəcə kənd təsərrüfatından qazandığı pulla dolandırdığını deyən Mətləb İbrahimov qaz və oduna görə xərclərinin yüksək olmasının onları maddi çətinliyə saldıığını bildirdi.

Qonağı olduğumuz növbəti ailə Şəmkir rayonu Dağ Cəyir kəndinin sakini Hüseynov Dilqəm oldu. Dilqəmin bildirdiyinə görə yaşadığı kənd dəniz səviyyəsindən 1600 metr hündürlükdə yerləşir. Burada havanın temperaturu oktyabr ayından soyuyur və qış çox sərt keçir. Sakinlər may ayına qədər evlərini qızdırmaq üçün mavi yanacaqdan istifadə edirlər. Əksər ailələr qaz limitlərini ilin ilk aylarında keçir və qalan dövrdə yüksək tariffə qaz pulu ödəməli olduqları üçün çıxış yolu olaraq qaza alternativ olan odun

sobasından istifadə edirlər. Dilqəm Hüseynovun sözlərinə görə təbii qaza görə ödədiyi vəsaitlərin çox olması onsuz da çətin olan dolanışıqlarını bir qədər də pisləşdirib. Bəzi kənd sakinləri çıxış yolunu böyük şəhərlərə köçməkdə görür. Elə bunun nəticəsidir ki, Dağ Cəyir və digər ətraf kəndlərdə yaşayan əhəlinin sayı sürətlə azalır.

Problemin həllinə yönəlmiş siyasət dəyişikləri təklifi:

Ölkənin ucqar dağ kəndlərində yaşayan insanların təbii qaza görə Bakı, Sumqayıt, Gəncə kimi iri şəhərlərin sakinləri ilə eyni tariflə ödəniş etməsi Azərbaycanda əhəli arasında narazılıqlar yaradır. Narazı insanların səsi müxtəlif vaxtlarda mətbuatdan da eşidilir. Milli Məclisdə Azərbaycanın dağlıq bölgələrindən olan Qax-Şəki seçki dairəsini təmsil edən millət vəkili Əli Məsimli dağ kəndlərində qaz limiti məsələsinə yenidən baxılmasını təklif edib.⁶ Millət vəkili bildirib ki, seçiciləri ilə görüşlərdə insanlar qaz limiti məsələsinə yenidən baxılmasını və onlara müəyyən güzəştlər tətbiq olunmasını istəyirlər. Əli Məsimli hesab edir ki, qaz limitlərinin ləğv olunması və ya müəyyən güzəştlərin tətbiq olunması dövlətə ciddi maliyyə yükü yaratmayacaq. Əksinə, belə güzəştin tətbiq olunması qaz limiti məsələsi ətrafında artan xətlə gedən narazılığın aradan qaldırılmasına və vətəndaş məmnunluğuna səbəb olacaq. Ona görə də Azərbaycanın mühüm enerji ölkəsi olduğunu və qaz limiti məsələsinin aktuallığının artdığını nəzərə alan millət vəkili bu məsələnin iki mərhələdə həll edilməsini vacib hesab edir. O birinci mərhələdə dağ kəndlərinə münasibətdə qaz limiti məsələsinə yenidən baxıb güzəştlər tətbiq olunmasını, ikinci mərhələdə isə ölkə üzrə qaz və elektrik enerjisi limitinin tamamilə aradan qaldırılmasını təklif edir.

Millət vəkili Siyavuş Novruzov isə yalnız Naxçıvan Muxtar Respublikasında əhəliyə verilən təbii qazın limitinin artırılmasını təklif edib.⁷ O bildirib ki, Naxçıvanın iqlimi digər regionlardan fərqlənir, bu ərazilərdə qış daha uzun və sərt keçir, buna görə də əhəliyə verilən təbii qazın limiti artırılmalıdır.

Azad İstehlakçılar Birliyinin sədri Eyyub Hüseynov Tarif Şurasının qaz limitini müəyyənləşdirən zaman müstəqil ekspertlərin və əhəlinin rəyini nəzərə almamasını doğru hesab etmir. Onun sözlərinə görə, Tarif Şurasının limitləri müəyyən edərkən yaşayış məntəqələrinin dəniz səviyyəsindən hündürlük fərqi, əhəlinin tələbatının azlığını və ya çoxluğunu nəzərə almaması istehlakçı hüquqlarının pozulması kimi xarakterizə oluna bilər. O limitlərin diferensial şəkildə tətbiq edilməsini zəruri hesab edir.

Yeri gəlmişkən, enerjiden istifadəyə görə dağ və aran bölgələrinə diferensial yanaşma təcrübəsi artıq Azərbaycanda mövcuddur. Belə ki, bütün ölkə üzrə istilik mövsümü 15 noyabr tarixində başlansa da, 14 dağ rayonunda istiliyin verilməsinə 1 noyabr tarixindən start verilir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2023-cü il 5 sentyabr tarixli 303 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "İstilik enerjisindən istifadə qaydaları"nın əlavəsinə

⁶ [Müsavət qəzeti - Əli Məsimlidən qaz limiti ilə bağlı TƏKLİF](#)

⁷ [Report İA - Naxçıvanda əhəliyə verilən təbii qazın limitinin artırılması təklif olunub](#)

əsasən⁸ Azərbaycan Respublikasının 1 noyabr - 1 may tarixlərində istilik verilməsi nəzərdə tutulan dağ rayonlarının siyahısı təsdiq edilib:

1. Daşkəsən rayonu
2. Gədəbəy rayonu
3. Xaçmaz rayonu
4. Kəlbəcər rayonu
5. Qəbələ rayonu
6. Quba rayonu
7. Qusar rayonu
8. Laçın rayonu
9. Lerik rayonu
10. Şamaxı rayonu
11. Siyəzən rayonu
12. Şabran rayonu
13. Şuşa rayonu
14. Yardımlı rayonu

Bunun sadə və məntiqli bir səbəbi var: dağ rayonlarında hava tez soyuyur və məktəblər, bağçalar, dövlət qurumlarının inzibati binalarında insanların isinmək ehtiyacı yaranır. Maraqlıdır, istilik enerjisi ilə təminatda dağ rayonlarında havaların soyuq keçməsi nəzərə alınır, amma qaz təchizatında yox. Axı məktəbdə, bağçada olduğu kimi uşaqların evlərində də isinmək ehtiyacları var!

Bu tədqiqat nəticəsində məlum oldu ki, təbii qazdan istifadəyə görə tətbiq edilən limitlər xüsusilə dağlıq bölgələrdə yaşayan insanların həyat şəraitinə mənfi təsir göstərir və mövcud tarif siyasəti bölgələr arasında sosial-iqtisadi bərabərsizliyi dərinləşdirir. Limitlərin tətbiqi nəticəsində yaranan əlavə qaz xərcləri dağ rayonlarında yaşayan əhəlinin böyük bir hissəsinin sosial rifah halına pis təsir edir. Bununla yanaşı tədqiqat qrupu qaz limitlərinin tətbiqinin israfçılığın qarşısının alınması baxımından müəyyən faydalarının olduğuna dair fikirləri qəbul edir. Lakin bu siyasətin ədalətli və məqsədəuyğun olması üçün bölgələr arasında iqlim və coğrafi fərqlərin nəzərə alınması vacibdir. Bu tədqiqat göstərdi ki, dağ və aralıq bölgələri arasında illik qaz sərfiyyatı təxminən iki dəfə fərqlənir. Elə bu fərqi əsas alaraq tədqiqat qrupu differensial qaz tariflərinin tətbiqini təklif edir:

Dağ rayonları üçün təklif edilən tariflər:

Qaz sərfiyyatı (m³)	Təklif edilən tarif (1 m³ üçün)
1200 m ³ -ə qədər	6 qəpik
1200 - 2500 m ³	10 qəpik
2500 m ³ -dən yuxarı	12 qəpik

Aralıq rayonları üçün təklif edilən tariflər:

Qaz sərfiyyatı (m³)	Təklif edilən tarif (1 m³ üçün)
1200 m ³ -ə qədər	12 qəpik
1200 - 2500 m ³	20 qəpik
2500 m ³ -dən yuxarı	25 qəpik

Dağlıq bölgələrin müəyyənləşdirilməsi zamanı iki əsas yanaşma təklif olunur:

⁸ [“İstilik enerjisindən istifadə qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı](#)

1. **İstilik enerjisindən istifadə qaydaları əsasında bölgələrin siyahısının tərtib edilməsi:** Dövlət tərəfindən artıq mövcud olan istilik enerjisindən istifadə qaydalarında müəyyən edilən bölgələrin siyahısı əsas kimi götürülə bilər.
2. **Dəniz səviyyəsindən yüksəklik meyarı:** 800 metr yüksəklik meyarı müəyyənləşdirilərək, 800 metrdən yüksəkdə yerləşən yaşayış məntəqələri dağlıq bölgə hesab edilə bilər. Məsələn, Şəmkir rayonunun Kür qırağı kəndlərində qazın hər kubmetri üçün 12 qəpik ödəniləcəksə, eyni rayonun 800 metrdən yüksəkdə yerləşən kəndlərində tarif 6 qəpik olacaq.

YEKUN

Bu tədqiqat Azərbaycanda təbii qaz sərfiyyatına tətbiq edilən tarif limitlərinin dağ və aran bölgələrində yaratdığı sosial-iqtisadi fərqlilikləri təhlil edərək mövcud siyasətin ədalətlik prinsiplərinə uyğun olmadığını ortaya qoydu. Araşdırma zamanı müəyyən edildi ki, dağ rayonlarında yaşayan əhalinin təbii qaza olan ehtiyacı daha yüksək olduğundan limitləri cəmi bir neçə aya keçərək ən yüksək tariflərlə ödəniş etməyə məcbur olur.

Tədqiqat nəticəsində əldə edilən əsas nəticələr:

- Dağ rayonlarında orta qaz sərfiyyatı aran rayonları ilə müqayisədə iki dəfə çoxdur.
- Mövcud siyasət nəticəsində dağ rayonlarında yaşayan əhalinin böyük hissəsi qazdan ən yüksək tariflə istifadə etmək məcburiyyətində qalır.
- Aran və dağ rayonlarında yaşayan insanların illik qaz xərci arasında kəskin fərq mövcuddur.
- Orta illik temperatur ilə qaz sərfiyyatı arasında mənfi korrelyasiya mövcuddur. Temperatur azaldıqca qaz sərfiyyatı artır.

Problemin həlli üçün diferensial tarif siyasətinin tətbiqi təklif olunur. Belə ki, dəniz səviyyəsindən 800 metr və daha çox yüksəklikdə yerləşə yaşayış məntəqələri üçün xüsusi güzəştlərin tətbiqi məqsədəuyğun hesab edilir. Təklif olunan diferensial tarif modeli enerji istehlakında israfçılığın qarşısını almaqla yanaşı, sosial-iqtisadi ədaləti də təmin edə bilər. Bu tədqiqat qaz tariflərinin müəyyən edilməsində iqlim və coğrafi xüsusiyyətlərin, təbii qaza olan ehtiyacların nəzərə alınmasını vacib hesab edir.

Ümid edirik ki, bu tədqiqat Azərbaycanın təbii qaza dair qiymət siyasətinin təkmilləşdirilməsinə, bölgələr arasında sosial-iqtisadi balansın və ədalətli bərabərliyin təmin edilməsinə töhfə verəcək.

Əlavə 1 – Dağ rayonlarından toplanan məlumatlar

Ad/Soyad	Qazın sərfi (m ³)	Sərfin məbləği	1200 m ³ limiti keçib	2500 m ³ limiti keçib	Rayon
Cəlilov İbrahim Məmmədali	1309	157,08	Dekabr		Şəmkir
Süleymanova Tahirə Ziyadxan	1810	265,36	İyul		Şəmkir
Novruzov Elmar Qurban	1275	153	Dekabr		Şəmkir
Isgəndərov Bəhmən Firuddin	1572	213,84	Oktyabr		Şəmkir
Hacıyev Sübhan	2817	455,06	Aprel	Noyabr	Şəmkir
Səfərova Ruqiyyə Vəli	1697	239,24	İyul		Şəmkir
Bayramova Bənzər	1650	232,64	Sentyabr		Şəmkir
Mustafayev Bayram Şahbələt	3396	595,45	Mart	Oktyabr	Şəmkir
Məmmədov Fərhad	2814	458	Aprel	Dekabr	Şəmkir
Rzayev Binyam Ellaz	3004	509,77	Mart	Noyabr	Şəmkir
Alıyev Mehman Hüseyn	1942	289,84	May		Şəmkir
Hüseynov Hüseyn Talıb	2469	397,64	Aprel		Şəmkir
Zeynalov Rövşən Hidayət	1870	273,52	May		Şəmkir
Heydərova Güllüzar	2203	344,52	İyun		Şəmkir
Hüseynov Saleh Talıb	1835	266,76	Sentyabr		Şəmkir
Alıyev Zeynal	4765	918,24	Fevral	Aprel	Gədəbəy
Allahverdiyev Əli Məhəmməd	2914	493,85	Fevral	Dekabr	Gədəbəy
Bağirova Tərlan Allahverən	3245	564,39	Mart	Noyabr	Gədəbəy
Bayramov Vaqif	3500	617,78	Fevral	Oktyabr	Gədəbəy
Cabbarov Ələddin İlyas	3231	552,5	Mart	Noyabr	Gədəbəy
Ələsgərov Firudin Həsən	2650	426,64	Mart	Dekabr	Gədəbəy
Ələsov Vidadı	2795	458,68	Mart	Dekabr	Gədəbəy
Əliyev İlham İslam	4794	939,84	Fevral	Aprel	Gədəbəy
Əliyev Ruslan Zirəddin	3508	633,96	Fevral	Noyabr	Gədəbəy
Əmiraslanova Dilbər	3689	664,49	Mart	Sentyabr	Gədəbəy
Əsədov Elşən Aydın	3752	674	Mart	Oktyabr	Gədəbəy
Həsənov Emil Rasim	3162	531,11	Mart	Noyabr	Gədəbəy
Həsənov Tofiq Namaz	4074	780,86	Fevral	İyul	Gədəbəy
Həsənova Səlbiyana	4954	987,67	Fevral	Aprel	Gədəbəy
Hüseynova Güləndəm	3539	635,9	Mart	Noyabr	Gədəbəy
Mahmudova Ulduz	4815	934,61	Fevral	Aprel	Gədəbəy
Mehdiyev Kərəm	3748	585,39	Fevral	Oktyabr	Gədəbəy
Mehdiyev Xanlar	3898	583,84	Fevral	Sentyabr	Gədəbəy
Məmmədova Reyhan	2832	466,88	Aprel	Dekabr	Gədəbəy
Tağıyeva Güllüstan	3148	536,89	Mart	Noyabr	Gədəbəy
Xıdırov Cəlal	3905	746,9	Mart	Sentyabr	Gədəbəy
Abbasov Duman	2006	302,88	İyun		Daşkəsən
Abdinova Şəhla	2943	502,98	İyun	Noyabr	Daşkəsən
Abdullayeva Ruhıyyə	4261	807,45	Mart	Sentyabr	Daşkəsən
Bayramov Rasim	2429	384,52	Sentyabr		Daşkəsən
Cabbarov İlham	3031	433,76	Mart	Noyabr	Daşkəsən
Əhmədov Niyaz	3100	389,6	Mart	Noyabr	Daşkəsən
Əsgərov Elşad	5801	993,34	Fevral	Aprel	Daşkəsən

Feyzullayev Ramin	1923	262,28	İyun		Daşkəsən
Həsənova Şəlalə	3721	696,57	Mart	Sentyabr	Daşkəsən
İsmayılov Əlviz	3693	567,5	Mart	Oktyabr	Daşkəsən
Kamalov İsməli	6890	1482,87	Fevral	May	Daşkəsən
Məmmədov Nadir	3032	434,56	Mart	Noyabr	Daşkəsən
Məmmədova Vüsalə	3179	566,98	Fevral	Oktyabr	Daşkəsən
Mustafayev Ramin	3526	654,15	Fevral	İyul	Daşkəsən
Qocayev Xəyal	2718	425,2	Mart	Dekabr	Daşkəsən
Qurbanov Qurban	3125	545,83	Fevral	Noyabr	Daşkəsən
Tağıyev Elxan	2316	357,76	Aprel		Daşkəsən
Tanarquliyev Allahverən	5459	1080,13	Fevral	Aprel	Daşkəsən
Aslanova Səbinə	1434	315,56	Dekabr		Qəbələ
Əzəmmədov Səbuhi	1666	244,64	Oktyabr		Qəbələ
Ağababayeva Səmayə	2244	346,96	Mart		Qəbələ
Osmanov Yaşar	2754	403,61	Mart	Dekabr	Qəbələ
Yunisov Qadir	2724	425,92	Mart	Dekabr	Qəbələ
Abdullayev Qılman	994	119,28			Qəbələ
Nadirov Nazir	1067	128,04			Qəbələ
Əmrahov Nizami	4019	747,95	Fevral	Avqust	Qəbələ

Əlavə 2 – Aran rayonlarından toplanan məlumatlar

Ad/Soyad	Qazın sərfi (m ³)	Sərfin məbləği	1200 m ³ limiti keçib	2500 m ³ limiti keçib	Rayon
Süleymanova Tahirə	1810	265,36	İyul		Şəmkir
Səmədov Balasəf	1363	163,20	Dekabr		Salyan
Səfərov Orxan	2542	396,00	Mart	Dekabr	Salyan
Salmanov Əli	1551	200,08	Noyabr		Salyan
İsmayılov Əliyar	701	84,12			Salyan
Əliyev Zahir	464	55,48			Salyan
Həsənov Əsgəralı	943	112,00			Salyan
Mirzəyev Təlatüm	632	74,76			Salyan
Məmmədova Abidə	1395	206,00	Dekabr		Salyan
Məlikova Tərbiyyə	1532	208,72	Dekabr		Salyan
Muradova Nazilə	1208	144,96	Dekabr		Salyan
Muradova Südabə	2050	309,60	Aprel		Salyan
Əliyev Sədaqət	1267	152,00	Dekabr		Salyan
Məmmədov Eldar	925	125,80			Salyan
Gülüşov Vüqar	2444	387,52	Aprel		Salyan
Əkbərov Əkbər	1248	149,76	Dekabr		Salyan
Həsənova Aida	1718	206,16	Oktyabr		Salyan
Ağayeva Reyhan	1929	241,64	Aprel		Salyan
Yolçuyev Məhəbbət	2217	343,64	Aprel		Salyan

Əliyev İmaməli	2116	279,36	May		Hacıqabul
Əzizov Sadiq	1269	152,28	Dekabr		Salyan
Əliyev Mansur	914	121,92			Goranboy
Xanmuradov Əli	1134	136,08			Hacıqabul
Tağıyev Vasif	1587	214,44	Noyabr		Neftçala
Rəhimov Ceyhun	2032	285,20	Aprel		Neftçala
Mansurova Gülxara	2133	332,74	Noyabr		Saatlı
Quliyev İlqar	1928	291,68	Noyabr		Sabirbad
Qurbanov İltimas	336	40,32			Salyan
Məlikova Tərbiyyə	1532	207,76	Noyabr		Salyan
Xəlilov Azər	1861	255,00	May		Salyan
Fərzəliyev Abas	2000	302,08	Aprel		Saatlı
Mirzəyev Qəhrəman	931	111,72			Saatlı
Nuruşov Uruşan	2349	365,80	Mart		Saatlı
Qanbayev Ədalət	2589	408,28	Mart	Dekabr	Saatlı
Əliyev Azər	954	114,48			Saatlı
Fərəcov Rəfail	2039	280,76	İyul		İmişli
Fərzəliyev Qədir	1420	191,04	Noyabr		İmişli
Həsənova Səmayə	446	53,52			İmişli
Bayramov Əşrəf	751	90,12			İmişli
Cahangirov Hüseyn	1140	136,80			İmişli
Fərəcov İsmayıl	1860	275,04	Avqust		İmişli
Bağırov Vidadi	2481	386,36	Aprel		Sabirabad
Hüseynov Samir	1161	166,68			Sabirabad
Hüseynov Azər	712	85,44			Sabirabad
Hüseynov Asəf	1550	217,36	Noyabr		Sabirabad
Ağzadə Məməti	1159	139,08			Sabirabad
Muradova Səadət	804	96,48			Sabirabad
Mehdiyev Mehman	1199	159,56			Sabirabad
Hüseynov Orxan	915	109,80			Sabirabad
Məlikov Murad	1511	206,92	Noyabr		Sabirabad
Məmmədov Təbiyyət	1441	172,92	Dekabr		Sabirabad
Məhərrəmov Qəhrəman	618	74,16			Neftçala
Dəmirova Mahirə	1354	162,48	Dekabr		Hacıqabul
Qarayev Samir	1334	160,08	Dekabr		Hacıqabul
Abuzərova Nargilə	300	36,00			Şirvan
Mahmudov Oruc	2400	360,16	Mart		Şirvan
Həsənov Məhərrəm	602	72,24			Şirvan
Yusifov Elşən	1378	165,36	Dekabr		Şirvan
Qasimov Azad	885	106,20			Şirvan
Əbilova Şüşə	1925	284,92	İyul		Şirvan
Vəliyeva Əsli	1301	156,12	Dekabr		Şirvan
Əliyev Mansur	914	121,92			Goranboy